

УДК 343.123.12(477)

В.Д. ПЧОЛКІН, докт. юрид. наук, доц., Харківський національний університет внутрішніх справ

РОЛЬ І.П. КОЗАЧЕНКА У СТАНОВЛЕННІ ТА РОЗВИТКУ ТЕОРІЇ ОРД В УКРАЇНІ¹

Ключові слова: І.П. Козаченко, теорія, оперативно-розшукова діяльність, Україна

В Україні оперативно-розшукова діяльність сформувалась як галузь наукового знання в результаті інтеграції та диференціації наук кримінально-правового циклу. Оперативно-розшукова діяльність – це галузь специфічних наукових знань про злочинну діяльність та її антипод – гласну і негласну діяльність з виявлення й розкриття злочинів, встановлення осіб, які її готують або вчинили, та осіб, які переховуються від слідства, суду і кримінального покарання, а також тих осіб, які безвісти зникли [1, с.44–53]. У системі юридичних наук саме теорія оперативно-розшукової діяльності покликана озброювати практику боротьби зі злочинністю комплексом наукових висновків і рекомендацій, необхідних для ефективної організації та проведення оперативно-розшукових заходів, створення методологічних, правових, організаційних, інформаційних та інших передумов і умов професійної готовності та успішної діяльності оперативно-розшукових підрозділів щодо виявлення і розкриття злочинів. Сьогодні для всіх науковців, які досліджують теорію оперативно-розшукової діяльності ОВС, вже безперечним є той факт, що вона являє собою окрему галузь наукового знання, подальший розвиток якої має відбуватися шляхом надання їй статусу окремої самостійної науки.

Зрозуміло, що основою теорії оперативно-розшукової діяльності є численні попередні

та сучасні теоретичні напрацювання і, головне, прийняте в Україні законодавство про оперативно-розшукову діяльність. Сучасним законодавством оперативно-розшукова діяльність уперше визнається державно-правовою формою боротьби зі злочинністю [2, с.28]. З моменту зародження теорії оперативно-розшукової діяльності, у результаті проведених у різних наукових колективах досліджень, одержали фундаментальну розробку чимало важливих і принципових питань цієї галузі наукового знання. На науковій основі були визначені її об'єкт, предмет, суб'єкти, засоби, методи і форми оперативно-розшукової діяльності, сформульовані найважливіші вихідні положення агентурної роботи, основи загальної та спеціальної методики і тактики, виявлення і розкриття певних видів злочинів, розшуку злочинців, що переховуються, а також інші напрямки оперативно-розшукової діяльності.

У становлення і розвиток теорії оперативно-розшукової діяльності в Україні вагомий внесок зробили такі вчені, як К.В. Антонов, О.М. Бандурка, Б.І. Бараненко, Е.О. Дідоренко, О.Ф. Долженков, Є.О. Железов, І.П. Козаченко, Я.Ю. Кондратьєв, Д.Й. Никифорчук, Ю.Ю. Орлов, В.Л. Ортинський, М.М. Перепелиця, В.П. Пилипчук, М.А. Погорецький, В.Д. Пчолкін, В.Л. Регульський, І.В. Сервецький, О.П. Снігерьев, І.Р. Шинкаренко та ін. Вони взяли активну участь у розробці проектів Законів України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» та інших нормативних актів, що регламентують правові засади, організацію і тактику оперативно-розшукової діяльності; у проведенні фундаментальних наукових досліджень та підготовці наукового та освітнього потенціалу вищих закладів освіти МВС України.

Але особливий внесок у розвиток теорії оперативно-розшукової діяльності зробив фундатор української наукової школи оперативно-розшукової діяльності – відомий український вчений-юрист, доктор юридичних на-

¹ Стаття присвячується І.П. Козаченку.

ук, професор, Заслужений юрист України – Іван Петрович Козаченко. Його ім'я нерозривно пов'язане із створенням і активним розвитком української наукової школи теорії оперативно-розшукової діяльності та підготовкою вчених-фахівців з цієї наукової спеціальності. Його учнями є десятки кандидатів і докторів наук.

І.П. Козаченко глибоко усвідомлював необхідність зростання наукового потенціалу в галузі наук кримінального циклу і був ініціатором виділення ряду дисциплін, пов'язаних з оперативно-розшуковою діяльністю, в окремі наукові спеціальності. Це дало певні результати.

У 2010-му, ювілейному для І.П. Козаченка році, можна констатувати, що його творчі ініціативи успішно втілюються в життя. За роки незалежності в Україні підготовлено і опубліковано значну кількість дисертацій з оперативно-розшукової діяльності, у результаті чого одержали фундаментальну розробку чимало важливих і принципових питань цієї галузі наукового знання. Наприклад, тільки у Харківському національному університеті внутрішніх справ, де Іван Петрович Козаченко був членом спеціалізованої вченої ради із захисту докторських дисертацій зі спеціальності 21.07.04 – оперативно-розшукова діяльність, підготовлено понад три десятки дисертаційних досліджень. Теоретичні дослідження з актуальних проблем теорії оперативно-розшукової діяльності здійснювалися також колективами Київського, Дніпропетровського, Луганського, Львівського, Одеського університетів внутрішніх справ та інших навчальних закладів МВС і Академії Служби безпеки України.

На наукових конференціях і методологічних семінарах І.П. Козаченко завжди привертая увагу науковців до актуальних і перспективних питань наукових досліджень. Серед основних напрямків наукового пошуку, які знайшли відображення у дослідженнях І.П. Козаченка, хотілося би виділити питання, спрямовані саме на розвиток теорії оперативно-розшукової діяльності [3, с.73–78].

Питання визначення сутності та змісту оперативно-розшукової діяльності. У наукових працях зміст оперативно-розшукової діяльності традиційно зводиться до системи заходів, що здійснюються спеціально уповноваженими на те суб'єктами із застосуванням переважно негласних сил, засобів і методів з метою вирішення завдань боротьби зі злочинністю. Крім того, науковці вважають, що термін «оперативно-розшукова діяльність» може розглядатися у двох аспектах: по-перше, як практична діяльність і, по-друге, як теорія такої діяльності [4, 5].

У першому аспекті система оперативно-розшукової діяльності складається із сукупності гласних і негласних, пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, оперативних та оперативно-технічних засобів, дозволених законом. Тому через зміст, характер і призначення таких оперативних прийомів, заходів і засобів розкривається сутність оперативно-розшукової діяльності. Поняття оперативно-розшукової діяльності передбачає її комплексний характер і залежно від вирішення тих або інших завдань можна виділити три основні її напрямки: пошуковий, розвідувальний, контррозвідувальний. Характерним для всіх напрямків оперативно-розшукової діяльності є їх захисний характер, спрямований на створення умов, що забезпечують безпеку визначених законом об'єктів від злочинних посягань, на усунення причин і умов вчинення злочину, своєчасне виявлення і припинення протиправної поведінки [6; 7, с.87].

Досліджуючи *функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності*, українські науковці О.Ф. Долженков, А.Ф. Думко, І.П. Козаченко визначають теорію оперативно-розшукової діяльності як «галузь юридичної науки, предметом вивчення якої є правове регулювання організації та здійснення оперативного пошуку в інтересах кримінального судочинства, безпеки суспільства і держави» [8, с.270–272].

У своїх наукових роботах І.П. Козаченко ретельно досліджує її роль у профілактиці злочинів. Він аргументовано доводить, що

оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ у сфері боротьби зі злочинністю за своєю сутністю та основним функціональним призначенням спрямована на попередження, припинення і оперативну профілактику злочинів, а також на забезпечення реалізації цілей і завдань кримінального судочинства [9–11]. Його позиція відносно того, що попередження та оперативно-розшукова профілактика є самостійною організаційно-тактичною формою оперативно-розшукової діяльності, була підтримана й розвинута у наукових працях інших вітчизняних науковців [12].

Розглядаючи сутність і спеціальне призначення оперативно-розшукової діяльності, І.П. Козаченко доводить, що оперативно-розшукова діяльність обумовлена потребами боротьби зі злочинністю системою пошукових, розвідувальних (контррозвідувальних) заходів, що здійснюються відповідно до законів і підзаконних правових актів з метою своєчасного запобігання, забезпечення виявлення, швидкого і повного розкриття злочинів і розшуку осіб, які їх вчинили, та осіб, що ухиляються від слідства, суду і виконання вироку. Це дає підстави стверджувати, що оперативно-розшукова діяльність знаходить широке застосування у вирішенні завдань кримінального судочинства та забезпечує реалізацію кримінально-процесуальних норм.

У період розбудови незалежної України гостро постало питання науково-теоретичного осмислення правового регулювання оперативно-розшукової діяльності. І.П. Козаченко звертає увагу на те, що «оперативно-розшукова діяльність відзначається чітким правовим регулюванням системи гласних і негласних заходів, оперативних і оперативно-технічних засобів, установленням державних правових гарантій законності, суворим дотриманням прав і свобод громадян, суб'єктів оперативно-розшукової діяльності та осіб, що залучаються до її здійснення» [2, с.7]. І ця теза знайшла з часом своє підтвердження. Теоретичні висновки вчених про соціальну обумовленість оперативно-

розшукових заходів боротьби зі злочинністю і необхідність її законодавчої регламентації нарешті були реалізовані в умовах формування правової держави. З прийняттям Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» ця професійна функція, що завжди складала виняткову таємницю, набула державно-правового статусу, що забезпечило законодавче вирішення протиріч між конституційними гарантіями прав людини і громадянина і гострою необхідністю адекватного реагування на кримінальний професіоналізм і організованість злочинців. Таким чином, в Україні почала створюватись організаційно-правова основа для наступально активного застосування оперативно-розшукових сил, засобів і методів у боротьбі зі злочинністю.

Українські науковці вважають, що правові норми, які безпосередньо регламентують оперативно-розшукову діяльність ОВС, є не випадковою сумою, а сукупністю взаємозалежних правових приписів, тобто складною системою [13]. Беручи активну участь у розробці оперативно-розшукового законодавства, І.П. Козаченко у своїх працях підкреслює, що правову основу оперативно-розшукової діяльності становлять Конституція України як юридична база для оперативно-розшукового законодавства, а також сукупність законодавчих актів, що визначають суспільно-правову необхідність ОРД, її правові, організаційні й тактичні основи, гарантії законності під час застосування негласних сил, засобів і методів у боротьбі зі злочинністю. Розвиваючи ці положення у своїх наступних працях, він разом з В.Л. Регульським доводить, що під правовою основою оперативно-розшукової діяльності розуміється сукупність правових норм, які закріплюють юридичну необхідність і створюють умови для досягнення завдань оперативно-розшукової діяльності, безпосередньо визначають правові, організаційні й тактичні положення використання гласних і негласних сил, засобів і методів боротьби зі злочинністю [14, с.35].

Правові відносини, що складаються у сфері оперативно-розшукової діяльності, тісно

пов'язані з питаннями застосування оперативно-розшукових заходів. Аналізуючи систему оперативно-розшукових заходів, які мають винятковий і тимчасовий характер, І. П. Козаченко доводить, що це – складна і динамічна інституція нормативних вимог і приписів, зв'язків і відносин, оптимального співвідношення і взаємозв'язку, які мають принципове значення для оперативно-розшукової діяльності і знаходять специфічне відбиття під час проведення гласних і негласних пошукових, розвідувальних і контррозвідувальних заходів, застосуванні оперативно-технічних засобів. Він зосереджує увагу на найбільш не розроблених оперативно-розшукових заходах: 1) проникнення у злочинну групу штатних оперативних працівників з відповідним всебічним забезпеченням; 2) створення підприємств та організацій, які використовуються в оперативно-розшукових цілях; 3) правового статусу оперативних працівників. Йдеться насамперед про пошук і розробку нових, нестандартних форм і методів запобігання злочинним проявам, способів їх припинення та розкриття. Тобто акцент робиться на поглибленні й конкретизації правових засад оперативно-розшукової діяльності [15, 16].

За роки незалежності України вченими зроблено значний внесок у розробку *питань дотримання законності, забезпечення прав і свобод людини, контролю та нагляду за оперативно-розшуковою діяльністю*.

У вітчизняній науці ці питання висвітлювались у працях О.М. Бандурки [17], В.Л. Грохольського [18], М.Й. Курочки [19], О.В. Негодченка [20], С.М. Піскуна [21], М.А. Погорецького [22], О.В. Федосової [23] та ін. У теоретичних розробках провідних вчених-юристів України підкреслюється, що права і свободи людини повинні захищатися Конституцією держави і не повинні обмежуватися діяльністю правоохоронних та інших державних органів. Разом з тим і вчені-юристи, і практики в період державотворення усвідомлюють, що за умови зростання злочинності, корупції та інших кримінальних явищ, окремі обмеження прав і свобод люди-

ни можуть бути винятковими і тимчасовими, і здійснюватися тільки на основі конституційних законів. Ці обмеження повинні бути мінімальними, відповідати принципам демократичної держави і громадської безпеки, здоров'я людей і моралі. Але успішне здійснення таких заходів можливе лише за умови ефективної роботи правоохоронних органів держави, діяльність яких спрямована на реалізацію механізму захисту життя, здоров'я, прав і свобод людини, власності, природного середовища, інтересів суспільства і держави від злочинних посягань, встановлення та підтримання правопорядку.

У більшості своїх наукових праць І.П. Козаченко приділяє увагу питанням розробки та впровадження єдиної державної системи гарантій прав людини, в тому числі й у сфері оперативно-розшукової діяльності. Науковець стверджує, що на особливу увагу повинен заслуговувати якісно новий підхід до діяльності оперативних підрозділів кримінальної міліції, яка має ґрунтуватися на конституційних принципах захисту прав і свобод людини, верховенства права, верховенства закону. Це, насамперед, означає, що всі без винятку підрозділи та їх посадові особи у своїй правозастосовній та оперативно-розшуковій практиці повинні не просто орієнтуватися або декларувати конституційні принципи, а й приймати відповідні рішення безпосередньо на їх основі та за змістом. Реалізація цих функцій держави вимагає докорінного переосмислення законодавчого регулювання діяльності правоохоронних органів, у першу чергу тих підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, посилення гарантій законності у її здійсненні, вироблення механізму соціального та правового захисту осіб, які залучаються до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності. Поряд із судом, прокуратурою та іншими правоохоронними органами оперативні підрозділи кримінальної міліції покликані охороняти й зміцнювати правопорядок, тобто захищати певну систему суспільних відносин, закріплених та врегульованих нормами права [16, с.163].

Наукові напрацювання І.П. Козаченка стали методологічним підґрунтям для підготовки дисертаційних, монографічних та навчально-методичних робіт з питань забезпечення прав і свобод людини і громадянина у сфері оперативно-розшукової діяльності.

На монографічному рівні досліджував цю проблему О.В. Негодченко. На його думку, розгляд теоретичних і практичних питань забезпечення прав і свобод людини є одним з основних напрямів сучасних наукових досліджень у сфері правоохоронної діяльності, який потребує інтегративного поєднання знань багатьох галузей юридичної науки [24, 25].

У розвиток цих положень К.В. Антонов, О.В. Негодченко, В.М. Тертишник зробили спробу комплексно проаналізувати актуальні питання забезпечення законності під час здійснення оперативно-розшукової діяльності та судочинства. Вони дійшли висновку, що забезпечення захисту прав і свобод людини означає здійснення процесуальної діяльності в такому порядку, формі й режимі, при яких втручання в гарантовані законом права і свободи людини зовсім не мало б місця, або здійснювалося б лише в передбачених законом випадках, в умовах крайньої потреби, коли іншими засобами вирішити завдання правосуддя неможливо [26, с.142].

Необхідність дослідження цих питань була зумовлена змінами, що відбулися протягом останніх років у соціально-економічному житті суспільства, в оперативній обстановці, в українському законодавстві та підзаконних нормативно-правових актах, що регламентують оперативно-розшукову діяльність, розвитком теорії цієї діяльності, а також багатьма іншими факторами.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що у вищевикладеному матеріалі коротко розглянуто лише деякі, на наш погляд, найбільш важливі напрямки наукових досліджень видатного українського вченого Івана Петровича Козаченка, який зробив значний внесок у розвиток теоретико-правових засад оперативно-розшукової діяльності. Інші напрямки його наукового пошуку також заслуговують на се-

рйозну увагу під час проведення наукових досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Козаченко І. П. Оперативно-розшукова діяльність як галузь юридичної науки: становлення і розвиток / І. П. Козаченко // Науковий вісник Дніпропетровськ. юрид. ін-ту МВС України. – 2001. – № 3 (6). – С. 44–53.

2. Козаченко І. П. Оперативно-розшукова діяльність як державно-правова форма боротьби зі злочинністю. Поняття, суть та завдання оперативно-розшукової діяльності : навч. посіб. / І. П. Козаченко. – К. : УАВС, 1995. – 44 с.

3. Козаченко І. П. Основні напрямки теоретичних та практичних досліджень в оперативно-розшуковій діяльності / І. П. Козаченко // Вісник Одеськ. ін-ту внутр. справ. – 2000. – № 4. – С. 73–78.

4. Погорецький М. А. Поняття «діяльність» та його значення для теорії оперативно-розшукової діяльності / М. А. Погорецький // Вісник Акад. правових наук України. – 2004. – № 3 (38). – С. 216–227.

5. Пчолкін В. Д. Проблеми та напрямки подальшого розвитку теорії оперативно-розшукової діяльності в Україні / В. Д. Пчолкін // Проблеми наукового забезпечення вдосконалення й розвитку оперативно-розшукової діяльності // Вісник Луганськ. держ. ун-ту внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. – 2008. – Спец. вип. – № 4. – Ч. 1. – С. 47–56.

6. Долженков О. Ф. Оперативно-розшукова діяльність як правоохоронна функція кримінальної міліції / О. Ф. Долженков, А. Ф. Думко, І. П. Козаченко. – О. : НДРВВ ОІВС, 2000. – 134 с.

7. Козаченко І. П. Охоронна і захисна функції оперативно-розшукової діяльності / І. П. Козаченко // Науковий вісник Дніпропетровськ. юрид. ін-ту МВС України. – 2001. – № 1 (4). – С. 87–100.

8. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К. : Укр. енцикл., 1998– . – 2001. – Т. 3. – 792 с.

9. Козаченко И. П. Основные направления предупреждения (профилактики) преступности / И. П. Козаченко // Актуальные вопросы предупреждения (профилактики) преступлений оперативными аппаратами органов внутренних дел : межвуз. сб. науч. трудов. – К. : НИИРИО КВШ МВД СССР, 1990. – С. 3–10.
10. Козаченко И. П. Оперативно-розыскная профилактика преступлений. Становление и развитие / И. П. Козаченко // Проблемы совершенствования оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел. – К. : НИИРИО КВШ МВД Украины, 1984. – 97 с.
11. Козаченко И. П. Оперативно-розыскная профилактика (правовые и организационно-тактические вопросы) / И. П. Козаченко. – К. : НИИРИО КВШ МВД СССР, 1991. – 68 с.
12. Філіпенко Н. Є. Діяльність оперативних підрозділів пенітенціарних установ щодо профілактики правопорушень серед жінок, які відбувають покарання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 21.07.04 «Оперативно-розшукова діяльність» / Н. Є. Філіпенко ; Нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2002. – 16 с.
13. Бандурка О. М. Оперативно-розшукова діяльність : підручник : Ч. I. / О. М. Бандурка. – Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. – 336 с.
14. Козаченко І. П. Правові морально-етичні та організаційні основи оперативно-розшукової діяльності : монографія / І. П. Козаченко, В. Л. Регульський. – Львів : ЛІВС при НАВС України, 1999. – 219 с.
15. Козаченко И. П. Тактика применения методов и средств оперативно-розыскной деятельности в профилактике и раскрытии преступлений : учеб. пособие / И. П. Козаченко. – К. : НИИРИО КВШ МВД СССР, 1988. – 120 с.
16. Козаченко І. П. Дотримання прав і свобод людини у проведенні тимчасових і виняткових оперативно-розшукових заходів / І. П. Козаченко // Науковий вісник Дніпропетровськ. юрид. ін-ту МВС України. – 2000. – № 1 (1). – С. 161–169.
17. Бандурка О. М. Права і свободи людини та громадянина, судовий їх захист / О. М. Бандурка, О. А. Пушкін // Концепція розвитку законодавства України : матеріали наук.-практ. конф. (Київ, травень 1996 р.) / за ред. В. Ф. Опришка. – К. : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 1996. – С. 17–23.
18. Грохольський В. Л. Реалізація і дотримання конституційних принципів в оперативно-розшуковій діяльності / В. Л. Грохольський // Вісник Одеськ. ін-ту внутр. справ. – 1998. – № 3. – С. 29–35.
19. Курочка М. Й. Законність в оперативно-розшуковій діяльності та прокурорський нагляд за її дотриманням : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 21.07.04 «Оперативно-розшукова діяльність» / М. Й. Курочка. – К., 2000. – 19 с.
20. Негодченко О. В. Концепція захисту прав і свобод людини в адміністративно-юрисдикційній діяльності міліції / О. В. Негодченко // Вісник Нац. ун-ту внутр. справ. – 2003. – № 21. – С. 8–13.
21. Піскун С. М. Прокурорський нагляд за дотриманням законності в оперативно-розшуковій діяльності ОВС України : дис. ... канд. юрид. наук : 21.07.04 / Піскун Святослав Михайлович. – Х., 2003. – 223 с.
22. Погорецький М. А. Забезпечення основних прав і свобод людини в кримінальному процесі / М. А. Погорецький // Права людини і правова держава (до 50-ї річниці Загальної декларації прав людини) : тези доп. та наук. повідомлень наук. конф. проф.-викл. складу, (10–11 грудня 1998 р.). – Х. : Нац. юрид. акад. України, 1998. – С. 168–171.
23. Федосова О. В. Забезпечення прав і свобод громадян в оперативно-розшуковій діяльності ОВС : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / Федосова Олена Валеріївна. – Х., 2009. – 20 с.
24. Негодченко О. В. Забезпечення прав і свобод людини органами внутрішніх справ України : монографія / О. В. Негодченко. – Д. : Поліграфіст, 2002. – 416 с.
25. Негодченко О. В. Організаційно-правові засади діяльності органів внутрішніх справ щодо забезпечення прав і свобод людини : монографія. – Дніпропетровськ : Вид-во Дніпропетр. ун-ту, 2003. – 448 с.

26. Використання в кримінальному процесі матеріалів оперативно-розшукової діяльності та гарантії захисту прав і свобод людини : монографія / В. М. Тертишник, О. В. Негод-

ченко, І. П. Козаченко, К. В. Антонов. – Дніпропетровськ : Юрид. акад. МВС України, 2004. – 184 с.

Пчолкін В. Д. Роль І.П. Козаченка у становленні та розвитку теорії ОРД в Україні / В. Д. Пчолкін // Форум права. – 2011. – № 2. – С. 779–785 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/11pvdovu.pdf>

Розглянуто окремі напрями становлення і розвитку теорії оперативно-розшукової діяльності за роки незалежності в Україні, роль видатного українського вченого І.П. Козаченка у створенні української наукової школи та вирішенні проблемних питань цієї галузі наукового знання.

Пчелкин В.Д. Роль И.П. Козаченко в становлении и развитии теории ОРД в Украине

Рассмотрены отдельные направления становления и развития теории оперативно-розыскной деятельности за годы независимости в Украине, роль выдающегося украинского ученого И.П. Козаченко в создании украинской научной школы и решении проблемных вопросов этой отрасли научного знания.

Pchelkin V.D. The Role of I.P. Kozachenko in Formation and Development of the Investigation and Search Operations Theory in Ukraine

Certain trends of formation and development of the investigation and search operations theory in Ukraine during the years of independence, role outstanding Ukrainian scientist I.P. Kozachenko in the creation of Ukrainian scientific school and solution of the issues of this branch of scientific knowledge are examined.

Форум права ФОР